

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ ПРАВНОГ ФАКУЛТЕТА УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ

Одлуком Наставно-научног већа Правног факултета Универзитета у Београду од 24. априла 2017. године одређени смо за чланове Комисије за преглед и оцену докторске дисертације кандидаткиње Наталије Лукић под насловом: „Криминалитет компанија“.

Пошто што смо прегледали достављени рукопис докторске дисертације и извршили њену оцену, слободни смо да Наставно-научном већу Правног факултета Универзитета у Београду поднесемо следећи

ИЗВЕШТАЈ

о завршеној докторској дисертацији

I Основни подаци о кандидату и дисертацији

а) Подаци о кандидату

Наталија Лукић је рођена 3. јануара 1985. године у Београду, где је са одличним успехом завршила основну школу и X београдску гимназију „Михајло Пупин“. Правни факултет Универзитета у Београду уписала је 2004. године, а дипломирала 2008. године (правосудни смер) са просечном оценом 9.88. Исте године уписала је дипломске академске студије - мастер (кривичноправни модул) на Правном факултету у Београду, које је завршила 2009. године одбравивши мастер рад на тему „Ризичне професије“. Докторске академске студије (кривични модул) на Правном факултету у Београду уписала је 2009. године и до сада положила све испите са највишом оценом. У априлу 2016. године одбранила је пројекат докторске дисертације под насловом „Криминалитет компанија“. Веће научних области правно-економских наука Универзитета у Београду је дало сагласност на поменуту тему, што је потврђено од стране Наставно-научног већа Правног факултета Универзитета у Београду које је истом приликом одредило и проф. др Ђорђа Игњатовића као ментора за израду докторске дисертације.

Током основних студија била је стипендиста Републике Србије, града Београда, Српског пословног клуба „Привредник“. На наградном темату Секције за криминологију Српског удружења за кривичноправну теорију и праксу на тему „Применљивост криминолошких идеја у контроли криминалитета у нашим условима“ заузела је треће место 2008. године.

У звање сарадника у настави на предмету Криминологија са правом извршења кривичних санкција изабрана је 2009. године, а у звање асистента 2010. године. Од 2009. године изводи вежбе на предмету Криминологија са правом извршења кривичних санкција као и на предмету Кривично право. Обавља дужности секретара пројекта „Казнена реакција у Србији“, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја, техничког секретара часописа *Анали Правног факултета у Београду* и секретара Секције за криминологију Српског удружења за кривичноправну теорију и праксу. Обављала је и дужности секретара Катедре за кривично право (2011-2013) и секретара часописа *Crimen*.

Као добитник стипендије DAAD (*Deutscher Akademischer Austauschdienst*) провела је у 2012. години један месец на Макс-Планк Институту за међународно кривично право у Фрајбургу, где је обавила истраживање о упоредно-правним аспектима сузбијања организованог криминалитета. Истраживања за докторску дисертацију „Криминалитет компанија“ обавила је у јулу 2013. године као и у октобру 2015. године на Макс-Планк Институту за међународно кривично право у Фрајбургу.

Говори енглески и немачки језик.

Аутор је следећих радова из области кривичних наука:

монографије:

1. *Сузбијање организованог криминалитета – компаративни приступ*, Београд, 2014, стр. 170.

чланци и прилози у колективним монографијама:

1. Структура и динамика привредног криминалитета и криминалитета компанија, у: Р. Васић, М. Караникић-Мирић (ур.), *Идентитетски преображај Србије – прилози пројекту 2016*, Београд, 2017, у штампи.
2. Trust in Police by Serbian and Slovenian Law Students: Comparative Perspective (коауторски рад са Бојаном Тичаром, Вањом Бајовић и Катјом Еман), *Varstvoslovje*, 4/2016, р. 418-437.
3. Коришћење, откривање и препоручивање инсајдерских информација, у: Ђ. Игњатовић (ур.), *Казнена реакција у Србији, б.део*, Београд, 2016, стр. 272-288.
4. Емпиријска анализа рецидивизма сексуалних преступника, *Анали Правног факултета у Београду*, 2/2015, стр. 174-193.
5. О легитимности деловања органа формалне контроле, у: Ђ. Игњатовић (ур.), *Казнена реакција у Србији, 5.део*, Београд, 2015, стр. 272-284.

6. Criminology and Crime in Serbia (коауторски рад са проф.др Ђ. Игњатовићем), у: *Mapping the Criminological Landscape of the Balkans* (Getoš A., Albrecht H. and Kilchling M. eds.), Berlin (Duncker & Humboldt), 2014. p. 329-352.
7. Појам и карактеристике привредног кривичног права, у: Ђ.Игњатовић (ур.), *Казнена реакција у Србији, 4.део*, Београд, 2014, стр. 268-284.
8. Дефиниција организованог криминалитета у Немачкој, *Српска правна мисао*, 47/2014, стр. 121-140.
9. Етиологија сексуалног криминалитета и рецидивизма његових учинилаца, у- (Ђ. Игњатовић, ур.), *Казнена реакција у Србији 3. део*, Београд, 2013, стр. 280-294.
10. Организована криминална група у европском кривичном праву, у- (Р. Васић, И. Крстић, ур.), *Развој правног система Србије и хармонизација са правом ЕУ*, Београд, 2013, стр. 170-182.
11. Убиство на мах: криминолошко-правни осврт, *Правни живот*, 9/2012, стр. 359-374.
12. Поврат: карактеристике и кажњавање-у: *Развој правног система Србије и хармонизација са правом ЕУ*, Београд, 2012, стр. 60-76.
13. Истраживање почетка криминалне каријере, *Казнена реакција у Србији 2. део*, Београд, 2012, 289-305.
14. Насиље међу парнерима-анализа карактеристика и узрока, *Казнена реакција у Србији*, Београд, 2011., стр. 269-281.
15. Дело злоупотребе овлашћења у привреди-правни и криминолошки аспект, *Српска правна мисао*, 44/2011, стр. 155-168.
16. Дефиниција криминалитета корпорација – у: Ђ. Игњатовић (ур.), *Стање криминалитета у Србији и правна средства реаговања, бр.4*, Београд, 2010, стр. 299-307.
17. Ризичне професије- у: Ђ. Игњатовић (ед.), *Стање криминалитета у Србији и правна средства реаговања бр.3*, Београд 2009. стр. 408-416.

учешће на конференцијама:

1. Characteristics of Criminal Careers of Sex Offenders in Comparison to Other Perpetrators, *15th Annual Conference of the European Society of Criminology*, Porto, 2-5. septembar 2015, (коауторски рад са проф. др Ђ.Игњатовићем).
2. Imprisonment in Serbia – Legal Framework and Statistical Overview, *2nd Annual Conference of the Max Planck Partner Group for Balkan Criminology “Imprisonment in the Balkans”*, Sarajevo, 17-19. septembar, 2015.
3. Criminology and Crime in Serbia, *1st Annual Conference of the Max Planck Partner Group for Balkan Criminology “Mapping the Criminological Landscape of the Balkans”*, Zagreb, 28-30. avgust, 2014.
4. Убиство на мах - криминолошко-правни осврт, *Копачичка школа природног права*, децембар 2012.

преводи:

M.Felson, *Zločin i svakodnevni život*, Београд, 2011, превод са енглеског језика, укупно страница 115.

прикази:

Историјат кривичних доктрина, Jean Pradel, *Анали Правног факултета*, 1/2009, стр. 32-306; Corporate Crime, Sally Simpson, Carole Gibbs (ed.), *Crimen* 2/2010, Београд, стр. 315-320; Теорије у криминологији, Ђорђе Игњатовић, *Социолошки преглед*, 4/2010, Београд, стр. 661-665; Hate Crimes, Phyllis Gerstenfeld, *Crimen*, 1/2011, Београд, стр. 161-165; Development of Persistent Criminality, Joanne Savage (ed.), *Crimen*, 2/2011, Београд, стр. 270-276; What is Crime?, Stuart Henry, Mark M.Lanier, *Crimen* 2/2012, Београд, стр. 288-292.

б) Основни подаци о докторској дисертацији

Докторска дисертација кандидаткиње Наталије Лукић под насловом „Криминалитет компанија“, има 414 страница А4 формата (фонт Times New Roman 12, проред основног текста 1.5, маргине 30 mm) и у потпуности је у складу са захтевима Универзитета у Београду у погледу форме и садржаја. Дисертација садржи насловну страну на српском и енглеском језику, страну са информацијама о ментору и члановима комисије, страну са подацима о докторској дисертацији на српском и енглеском језику, укључујући резиме на српском и енглеском језику и кључне речи, пет страница садржаја, попис литературе на 21 страници, прилоге на 24 странице и биографију аутора. Истраживачку грађу за докторску дисертацију чине монографска дела, радови објављени у зборницима, уџбеници, научни чланци и студије, законски текстови и међународни документи као и одговарајући медијски садржаји. Садржајем дисертације обухваћен је Увод (стр. 1-9), Део први (стр. 10-210) који чине четири одсека, Део други (стр. 211-352) који чине два одсека и Закључак (стр. 353-367), а рад има 704 фусноте у тексту. Списак литературе обухвата 298 коришћених библиографских јединица док остали материјал чине интернет адресе и правни прописи.

II Предмет и циљ дисертације

Криминалитет компанија, као облик криминалитета белог оковратника, постаје предмет интересовања криминолога пре отприлике једног века, али сматра се да је тек

средином 20. столећа учињена прекретница у усмеравању пажње криминолога на илегално поступање припадника виших друштвених слојева које је Сатерленд (енг. *Sutherland*) означио као криминалитет белог оковратника. Без обзира што криминолози већ неколико деценија изучавају криминалитет компанија, до данас није постигнута сагласност у погледу многих аспеката овог типа криминалитета, па ни саме дефиниције.

Постоји више разлога због којих криминалитет компанија завређује да буде предмет научног проучавања. У последњих неколико деценија приметно је све учесталије илегално пословање компанија. Последице таквог поступања су бројне и несагледиве, а по озбиљности превазилазе оне које су резултат конвенционалног криминалитета. Осим финансијских, криминалитет компанија за последицу има угрожавање живота и здравља људи. Као илустрацију можемо навести пример кршења прописа од стране фармацеутских компанија које, са циљем стицања профита и елиминисањем конкуренције, пласирају на тржиште лекове чије дејство и негативни ефекти нису довољно или потпуно проверени. Неисправни лекови заједно са другим дефектним производима проузрокују више смртних случајева у свету годишње него учињена убиства. Интересантно је, међутим, да због чињенице да највећи број држава не води евиденцију о броју учињених кривичних дела у корист правних лица у савременој криминолошкој литератури нема података о његовој распрострањености. Поред тога, и ставови криминолога се по овом питању разилазе. Док једни тврде да се ова дела врше подједнако често као и конвенционални криминалитет, други сматрају да је криминалитет компанија мање заступљен. Када је у питању етиолошки аспект, постоји спор између научника који сматрају да се криминалитет компанија не разликује од конвенционалног криминалитета и оних који тврде супротно – да постоје значајне разлике између учинилаца ових дела и конвенционалних преступника. Такође, по мишљењу неких аутора криминалитет компанија може се објаснити традиционалним криминолошким гледиштима, док по другом становишту само организационе теорије могу дати потпуно објашњење овог феномена. Све наведено отвара низ питања и потребу за даљом анализом.

И спорења која постоје у погледу социјалног реаговања на криминалитет компанија стварају потребу за научном анализом. Најпре, медијско извештавање завређује пажњу имајући у виду да се о овом типу криминалитета ређе обавештава јавност у поређењу са конвенционалним криминалитетом. У литератури се такође истиче да је и терминологија коју медији користе често неадекватна имајући у виду да уместо о кривичним делима извештавају о „несрећним случајевима“ односно „инцидентима“ што све утиче на формирање ставова јавног мњења, али и органа формалне социјалне контроле. Даље, када се ради о реаговању на криминалитет компанија, у литератури нема сагласности о томе да ли је интерна регулација боље решење од санкционисања од стране регулаторних агенција одн. кривичних судова. Сматра се да због потешкоћа у откривању и разјашњавању кривичних дела учињених у корист правних лица, трошкова који кривични поступак изискује, непостојања жртава или незаинтересованости оштећене стране треба размотрити могућности које нуде други правни поступци. Још једно од питања које свакако заслужује пажњу везано је за изрицање санкција у кривичним поступцима. У литератури постоје опречна гледишта у

погледу строгости кажњавања учинилаца криминалитета компанија у поређењу са конвенционалним преступницима. Док резултати појединих истаживања указују да разлика нема, други су дошли до закључака да су судови изрицали блаже или чак и строже кривичне санкције када је у питању криминалитет компанија. Напоследку, питања одговорности правних лица за кривична дела, одређивања границе кривичноправног реаговања, сврхе кажњавања такође представљају предмет спорења.

Напоследку, разлог за проучавање криминалитета компанија јесте запостављеност овог феномена у домаћој литератури. За разлику од кривичноправне анализе одговорности правних лица за кривична дела, криминолошка истраживања нису вршена. Постоје радови који се баве одређеним теоријским сегментима криминалитета компанија (З. Кековић, М. Милошевић, Криминалитет корпорација-криминолошки и културолошки аспекти, *Социолошки преглед*, 1/2011, стр. 19-44; Н. Тањевић, Друштво као жртва криминалитета компанија, *Темида*, јун 2011, стр. 61-76; Б. Бановић, М. Милошевић, Повреде људских права од стране корпорација и могућности кривичноправне заштите, *Теме*, 3/2014, стр. 1253-1271), али се највећи број објављених радова у вези са криминалитетом компанија односи на привредни криминалитет који се само у одређеној мери преклапа са вршењем кривичних дела у корист привредних субјеката, док су радови који за предмет проучавања имају кривична дела учињена у корист компанија, а која за последицу имају угрожавање/повреду живота и тела људи ретки.

Предмет докторске дисертације је криминалитет компанија и то пре свега са криминолошког аспекта. Рад је подељен у две целине. У првом делу рада анализирани су следећи сегменти овог типа криминалитета: дефиниција, феноменолошки аспекти, етиолошко објашњење као и поједини облици социјалног реаговања на криминалитет компанија. Други део рада је емпиријског карактера и заснован је на квалитативним и квантитативним подацима о криминалитету компанија у нашој држави који обухвата феноменолошке и етиолошке елементе као и одређене димензије социјалне реакције.

Циљ докторске дисертације је да се како са теоријског тако и са емпиријског аспекта изврши анализа криминалитета компанија и да се покуша дати одговор на напред наведене недоумице у погледу овог типа криминалитета. На основу теоријске поставке биће спроведено криминолошко истраживање које има за циљ добијање прецизније слике о распрострањености криминалитета компанија у Србији, утврђивање разлога за вршење ових кривичних дела, разумевања како судови али и други државни органи реагују на криминалитет компанија. Напоследку, циљ је да се на основу анализе постојећих правних механизма за сузбијање овог типа криминалитета укаже на њихове предности и недостатке.

III Основне хипотезе од којих се пошло у истраживању

1. Број пријављених и осуђених лица за економски криминалитет компанија је знатно већи у поређењу са криминалитетом компанија који за последицу има угрожавање живота и здравља људи као и животне средине.

2. Учиниоци кривичних дела одређених као криминалитет компанија се по полу и социо-демографским карактеристикама разликују у поређењу са учиниоцима осталих кривичних дела.

У оквиру ове хипотезе постављено је више посебних хипотеза. Реч је о следећим претпоставкама:

- 2.а. Учешће жена у вршењу кривичних дела одређених као криминалитет компанија је веће у поређењу са њиховим учешћем у целокупном криминалитету.
- 2.б. Учиниоци кривичних дела одређених као криминалитет компанија су старијег узраста у поређењу са учиниоцима осталих кривичних дела.
- 2.в. Учиниоци кривичних дела одређених као криминалитет компанија имају виши ниво образовања у поређењу са учиниоцима осталих кривичних дела.
- 2.г. Учиниоци кривичних дела одређених као криминалитет компанија су у већем проценту у браку у поређењу са учиниоцима других кривичних дела.
- 2.д. Учиниоци кривичних дела одређених као криминалитет компанија су у мањем проценту раније осуђивани у поређењу са учиниоцима других кривичних дела.

Анализа феноменолошких аспеката, односно провера прве две хипотезе, извршена је коришћењем статистичких података које објављује Републички завод за статистику. Прва хипотеза као и хипотезе 2а, 2б, 2в су потврђене, док су хипотезе 2г и 2д делимично потврђене.

3. За криминалитет компанија је карактеристична велика тамна бројка криминалитета.

У оквиру ове хипотезе постављене су следеће посебне претпоставке:

- 3.а. Физичка лица су знатно чешће виктимизована економским кривичним делима компанија у поређењу са кривичним делима која за последицу имају угрожавање/повреду живота и здравља људи као и животне средине.
- 3.б. Жене и мушкарци су подједнако виктимизовани криминалитетом компанија.

4. Криминалитет компанија не посматра се као лакши у односу на конвенционални криминалитет.

У оквиру ове хипотезе постављене су следеће посебне хипотезе:

- 4.а. Криминалитет компанија који за последицу има угрожавање/повреду живота и здравља људи као и животне средине доживљава се као тежи у поређењу са конвенционалним кривичним делима (крађа, тешка крађа, разбојништво, учествовање у тучи).

- 4.б. Криминалитет компанија који има за последицу угрожавање/повреду живота и здравља људи као и животне средине доживљава се као тежи у поређењу са економским криминалитетом компанија.

Трећа и четврта хипотеза проверене су спровођењем студије о жртвама. Најпре је спроведена студија о жртвама која је обухватила физичка лица (студенти Правног факултета), а анкетирани су и привредни субјекти о виктимизацији одређеним појавним облицима криминалитета компанија. Ове хипотезе су потврђене.

5. Учиниоци дела одређених као криминалитет компанија не представљају хомогену популацију, већ се разликују по криминалним каријерама и само-контроли.

Ова општа хипотеза конкретизована је на следећи начин:

- 5.а. Прву групу чине учиниоци који су извршили само једно или највише два кривична дела и који остварују добре резултате на плану само-контроле.
    - 5.а.а. Највећи број ових лица нема поремећај личности.
    - 5.а.б. Највећи број ових лица не злоупотребљава алкохол или опојне дроге.
    - 5.а.в. Највећи број ових лица је у браку.
  - 5.б. Другу групу чине учиниоци који су учинили најмање два кривична дела и који остварују лоше резултате на плану само-контроле.
    - 5.б.а. Највећи број ових лица има поремећај личности.
    - 5.б.б. Највећи број ових лица злоупотребљава алкохол или опојне дроге.
    - 5.б.в. Највећи број ових лица је разведен.
6. Компаније у чијем је интересу учињено кривично дело су у великом броју случајева пре извршења дела биле суочене са финансијским проблемима.
  7. Учиниоци кривичних дела у интересу компанија у највећем броју случајева користе технике неутрализације. Највећи број учинилаца кривичних дела одређених као криминалитет компанија сматра да:
    - 7.а. је њихово вршење уобичајена пракса међу људима који се баве овим послом;
    - 7.б. је казна на коју су осуђени престрога;
    - 7.в. држава ограничава пословање компанија.

Пета, шеста и седма хипотеза односе се на етиолошку димензију криминалитета компанија. Проверене су коришћењем следећих метода истраживања: анализа судских пресуда, анализа затвореничке популације (анкетирање лица осуђених на казну затвора, интервју са запосленима у служби за третман и анализа кумулативних листова осуђеника у којима се налази оцена васпитача о њиховој личности и понашању као и анализа судских пресуда) и спровођењем студије случаја. Хипотезе о наведеним теоријским објашњењима су потврђене.

8. Судови изричу блаже кривичне санкције учиниоцима кривичних дела одређених као криминалитет компанија у поређењу са учиниоцима конвенционалних кривичних дела.

На основу ове опште хипотезе изведене су следеће посебне хипотезе:

- 8.а. Судови чешће изричу условну осуду овим учиниоцима кривичних дела у поређењу са целокупном популацијом осуђених лица.
- 8.б. Изречене безусловне затворске казне су краће у случајевима одређеним као криминалитет компанија у поређењу са целокупним пресуђеним криминалитетом.

Хипотеза о казненој политици судова проверена је анализом статистичких података Републичког завода за статистику који се односе на структуру изречених кривичних санкција. Прва посебна хипотеза је потврђена, а друга посебна хипотеза није.

9. Судови изричу блаже кривичне санкције директорима који су учинили кривично дело пореске утаје у поређењу са осталим учиниоцима овог дела.

Хипотеза о утицају друштвеног положаја учиниоца на изрицање кривичних санкција анализирана је на основу коришћења података добијених из судских пресуда за кривично дело пореске утаје. Употребом статистичких метода испитивана је ова врста повезаности. Ова хипотеза није потврђена.

10. Кривично право представља мање адекватан систем правног реаговања у односу на друге гране права.

Адекватност примене кривичног права на криминалитет компанија испитивана је на основу одлука Комисије за спречавање конкуренције, као и на основу анализе кривичних пријава поднетих од стране Инспектората за рад у случајевима повреда и смртних исхода на радном месту. На овим примерима је показано да полазна претпоставка има основа.

IV Кратак опис садржаја дисертације

Докторска дисертација се поред Увода и Закључка састоји из два дела. Први део се бави теоријским разматрањима криминолошких и кривичноправних аспеката криминалитета компанија, док је други део посвећен емпиријској анализи овог феномена у Републици Србији.

Први део чине четири одсека који се баве дефинисањем појаве, феноменолошким аспектима, етиолошким објашњењем и напослетку социјалном реакцијом на криминалитет компанија.

Први одсек обухвата криминолошки аспект гледања на ову појаву као и кривичноправно дефинисање. Такође, у циљу дефинисања криминалитета компанија упоређене су његове битне карактеристике са сличним типовима криминалитета као што су криминалитет белог оковратника, организовани криминалитет и компанијско-државни криминалитет. У погледу феноменолошког аспекта предмет истраживања су следеће теме: распрострањеност криминалитета компанија у свету, типологија са криминолошког и кривичноправног аспекта, појавни облици при чему су одабрана најчешћа и најзначајнија кршења кривичноправних прописа и сваки од њих анализиран је претежно из криминолошког угла. У делу рада који се бави феноменолошким карактеристикама кандидаткиња је пажњу посветила и основним проблемима везаним за виктимолошку димензију и то пре свега класификацији жртава као и последицама које проузрокује криминалитет компанија. Предмет анализе у делу рада који се односи на етиолошку димензију су сва теоријска објашњења која се у литератури сматрају значајним за разумевање криминалитета компанија. У том погледу, разликују се традиционална криминолошка објашњења и организационо теоријски приступ. Кандидаткиња посебно анализира и питања социјалних карактеристика и криминалних каријера учинилаца ових кривичних дела као и утицаја финансијске кризе на криминалитет компанија. У делу рада који се бави социјалном реакцијом на овај тип криминалитета, предмет анализе је неформална социјална контрола (перцепција јавности и медијско извештавање) као и реаговање органа формалне социјалне контроле (законско регулисање са посебним освртом на кривично право и предности и недостатке овог система норми у поређењу са другим правним гранама; решења садржана у домаћем правном систему која су релевантна за сузбијање криминалитета компанија; различити облици формалне социјалне контроле – интерна контрола, државне регулаторне агенције, јавно тужилаштво; судови и изрицање кривичних санкција).

Емпиријски део рада подељен је у три одсека у складу са претходно изнетим теоријским предметом истраживања. У првом одсеку пажња је посвећена феноменолошкој димензији криминалитета компанија у Републици Србији, а истраживање базирано на подацима Републичког завода за статистику (обухваћени су подаци о пријављеним и осуђеним пунолетним физичким лицима за кривична дела која је кандидаткиња одредила као криминалитет компанија као и подаци о пријављеним и осуђеним правним лицима за привредне преступе) и спроведених студија о жртвама. Други одсек посвећен је етиолошком аспекту. Кандидаткиња је традиционална криминолошка објашњења од којих се пошло у истраживању (теорија друштвеног притиска, технике неутрализације и генерална теорија криминалитета) проверила коришћењем квалитативних података добијених анкетирањем лица која се налазе на издржавању казне затвора за кривична дела дела одређена као криминалитет компанија, лица у служби за третман као и анализом судских пресуда. Поред тога, спроведена је и студија случаја у којој су применом наративне анализе интерпретирани подаци добијени интервјуом са једним привредником. Трећи одсек емпиријског истраживања односи се на социјалну реакцију и то пре свега на судско реаговање на криминалитет компанија. Анализа најпре обухвата статистичке податке о изреченим кривичним санкцијама садржане у билтенима Републичког завода за статистику (поред

кривичних санкција изречених физичким лицима у раду су представљени и подаци о санкцијама изреченим правним лицима за учињене привредне преступе). У оквиру овог одсека кандидаткиња анализира и податке из судских пресуда за кривично дело пореске утаје учињено од лица различитих категорија са циљем утврђивања да ли се и на који начин разликује реаговање судова на криминалитет компанија у поређењу са конвенционалним криминалитетом. Напоследку, пажња је посвећена и испитивању предности и недостатака кривичног права у односу на поједина кривична дела одређена као криминалитет компанија, а кандидаткиња на основу анализе одлука Комисије за заштиту конкуренције као и кривичних пријава Инспектората за рад указује на проблеме у примени ових правних норми.

V Остварени резултати и научни допринос дисертације

О оствареним резултатима као и научном доприносу дисертације „Криминалитет компанија“ кандидаткиње Наталије Лукић може се говорити кроз сагледавање закључака до којих се дошло у теоријској и емпиријској анализи овог феномена.

Истраживање о феноменолошкој димензији показало је да су кривична дела против привреде неупоредиво више заступљена у поређењу са инкриминацијама које за последицу имају угрожавање/повреду живота и здравља људи као и животне средине, а и када се ради о привредним кривичним делима у пракси се углавном појављује само неколико инкриминација. Таква ситуација је у супротности са интенцијом законодавца који настоји да увећа број ових кривичних дела (што је случај и са последњим изменама и допунама Кривичног законика). Када су у питању социо-демографске карактеристике учинилаца анализа показује веће учешће жена у односу на њихову генералну заступљеност у криминалитету, просечно стрији узраст, виши степен образовања као и већи удео оних који су у браку у поређењу са целокупном популацијом. Студије о жртвама које су спроведене са циљем утврђивања распрострањености криминалитета компанија показале су да је око 2/3 испитаника физичких лица и око половине респондента који су представници компанија искусило неки облик виктимизације који се у највећем броју случајева не пријављује. Резултати истраживања такође показују да се овај тип криминалитета, а пре свега криминалитет компанија који за последицу има угрожавање/повреду живота и здравља људи, доживљава као тежи у поређењу са конвенционалним кривичним делима.

Што се тиче етиолошке димензије посматране појаве резултати истраживања показују да је на основу прикупљених података могуће направити поделу између две категорије учинилаца. За прву групу осуђеника је поред чињенице да су раније неосуђивани или у криминалним каријерама имају само једно кривично дело карактеристично да остварују боље резултате и на другим пољима (породични и брачни односи, одсуство поремећаја личности, одсуство злоупотреба алкохола или опојних дрога, добра социјална адаптација). Када је у питању утицај друштвеног притиска на вршење кривичних дела, уочљива је разлика између две категорије

учинилаца. Док су учиниоци из прве групе у половини случајева навели да су се суочавали са проблемима, у другој групи то није био случај. Што се тиче техника неутрализација, чињеница је да сви испитаници прихватају једну или више тврдњи којима учиниоци иначе оправдавају своја дела. Иако у већини случајева не сматрају вршење кривичних дела прихватљивим, за своје понашање имају оправдања и изречену казну доживљавају као незаслужену. Када је у питању генерална теорија криминалитета, закључено је да се ова теоријска концепција може применити на мањи број учинилаца кривичних дела одређених као криминалитет компанија. У питању су хронични преступници који су учинили више од три кривична дела, сви су генерални повратници, већина је разведена или има дисфункционалне породичне односе, већина је злоупотребљавала алкохол или опојне дроге, по процени васпитача остварују слабије резултате у погледу социјалне интеграције, а повремено или стално су у контакту са другим лицима из криминалног миљеа. Анализа о примени поменутих теоријских концепција употпуњена је и подацима из судских пресуда за кривично дело пореске утаје (искривљених сведока, као и мишљење судских вештака и напослетку образложење суда). И ови подаци потврђују основаност наведене поделе учинилаца кривичних дела у две групе. Напослетку, у прилог наведеним тврдњама иду и подаци до којих се дошло у студији случаја која је заснована на интервјуу са једним привредником.

Када је у питању реакција на криминалитет компанија, резултати истраживања показују да судови најчешће изричу условну осуду као и безусловну затворску казну. Новчана казна заступљена је у свега неколико процената, док је удео осталих кривичних санкција занемарив. У поређењу са казном политиком за конвенционална кривична дела, судови су се овде чешће опредељивали за условну осуду, али је у последњим годинама приметан тренд пораста удела затворских казни уз истовремено смањење броја условних осуда, а нарочито због изрицања казне кућног затвора. Даље, кандидаткиња је на основу судских пресуда за кривично дело пореске утаје испитивала да ли постоје разлике у кажњавању у зависности од положаја окривљених, тј. да ли се заузима исти приступ према директорима акционарских друштава, директорима друштава са ограниченом одговорношћу и предузетницима. Показало се да ова околност нема утицаја на плану кажњавања. Са друге стране, код новчаног кажњавања судови не узимају у обзир релевантне околности као што су висина утајеног пореза или висина прихода окривљеног. Овакав резултат је значајан, јер показује да се судови пре руководе устаљеном праксом у погледу утврђивање висине кривичне санкције, а не специфичностима сваког конкретног случаја.

Када је у питању адекватност примене кривичног права на криминалитет компанија, кандидаткиња је теоријску анализу ове проблематике употпунила конкретним примерима кроз испитивање одлука Комисије за заштиту конкуренције као и кривичних пријава поднетих од стране Инспектората за рад. Што се тиче прве анализе, закључено је да би имало оправдања да се на случајеве које у управним поступцима решава Комисија за заштиту конкуренције примене и одредбе кривичног права (тачније чл. 232 КЗ), односно у многим случајевима радило би се бар о кажњивом покушају, док би последице морале бити утврђене. Чињеница је да се

инкриминација из чл. 232 КЗ готово и не појављује у регистрованом, а посебно не у пресуђеном криминалитету и закључено је да постоји више разлога за ту ситуацију. Што се тиче друге анализе, испитивањем кривичних пријава поднетих од стране Инспектората за рад за кривична дела из чл. 280-281 КЗ, закључено је да постоји неколико проблема у примени кривичног права (тачније Закона о одговорности правних лица за кривична дела): бланкетни карактер ових инкриминација омогућава да готово све обавезе послодаваца могу бити подведене под описе кривичних дела. То може отежати утврђивање каузалне везе, а посебно у случајевима када је у непредузимање радњи укључено више одговорних лица као и привредних друштава. Даље, неминовно ће се отворити питања доприноса радника наступелој последици као и деловању спољашњих околности што све може довести до неурачунавања последица. Напоследку, отвара се и питање тумачења намере да се правном лицу прибави корист у случајевима нехатног пропуштања предузимања радњи. Иако би у ситуацијама криминалитета компанија који за последицу има угрожавање/повреду здравља и живота људи имало највише оправдања за примену кривичног права, и ова анализа указује на проблеме у примени кривичноправних норми. Наведено важи не само у односу на компаније, већ и у односу на одговорна лица која се ретко осуђују у случајевима повреда и смртних исхода на раду.

VI Закључак

На основу свега неведеног, чланови Комисије су сагласни да докторска дисертација КРИМИНАЛИТЕТ КОМПАНИЈА кандидаткиње Наталије Лукић представља солидан научни рад који има како сазнајни, тако и криминално-политички значај. Комисија посебно истиче да је кандидаткиња у писању рада користила богату, пре свега страну литературу и да је у том делу показала завидно познавање криминолошких и кривичноправних наука. Кандидаткиња је самостално промислила и јасно се определила о читавом низу у литератури спорних питања. Истраживачки део дисертације даје рукопису посебан квалитет, јер импонује одлично владање великим бројем метода друштвених наука. Захваљујући таквој трианулацији, дошла је до важних закључака који имају и практични значај.

Ово је било утолико теже постићи, када се има у виду чињеница да се дисертација бави једном у нашим приликама научно недовољно обрађеном материјом. Сигурни смо да истраживачи криминалитета компанија на овим просторима неће убудуће започињати истраживања без консултовања овог рада.

Због тога, чланови Комисије за преглед и оцену са задовољством

П р е д л а ж у

да Наставно-научно веће Правног факултета Универзитета у Београду прихвати овај рад као подобан за јавну одбрану, као и да одреди комисију пред којом ће Наталија Лукић бранити докторску дисертацију.

У Београду, 12. јуна 2017. године

ЧЛАНОВИ КОМИСИЈЕ

проф. др Ђорђе Игњатовић, ментор
редовни професор Правног
факултета Универзитета у Београду

проф. др Дејан Поповић, редовни
професор Правног факултета
Универзитета у Београду

проф. др Милан Шкулић, редовни
професор Правног факултета
Универзитета у Београду и судија
Уставног суда

проф. др Горазд Мешко, редовни
професор Факултета за безбедност
Универзитета у Марибору и
председник Европског удружења за
криминологију

проф. др Игор Вуковић, ванредни
професор Правног факултета
Универзитета у Београду